

Rendező-arcok:

Horvai István

Ez a művészpálya egyben egy kicsit összefoglalása a felszabadulás utáni magyar színház történetnek is, hiszen Horvai István küzdéseiben, drámáiban, megújulásában jelen van a magyar színház legújabbkori története is: attól kezdve, hogy Szegeden a piarista gimnázium műkedvelő rendezőjéből megszületett a

művészi pálya iránt érdeklődő fiatalember, Horvai együtt lépett, együtt lélegzett a magyar színház világával. Amikor Both Béla odakerült a városba főrendezőnek, s a színházban Bánky Róbert volt az igazgató, Fricsay Ferenc a főzeneigazgató, akkor már nemcsak magányos álmódzóként végezte a színészi, a színházi stúdiumokat, hanem az ő körükbe is bekerült, nemcsak elméletben, hanem a színházi gyakorlatban is ismerkedni kezdett a színpadi világgal. Természetes tehát, hogy amikor Szeged felszabadult, 1944 telén már megalapították a Szegedi Fiatalok Kamaraszínházát, amelyben nagy színészegyéniségek mellett bátor, nagyszándékú fiatalok gyülekeztek, Lehotay Árpád és Sarláy Imre mellett a fiatal Rozsos István, Bárczy Kató, Gera Zoltán például, a diszlettervező Forgács István volt, aki ma író, dramaturg, s nyitódarabjuk programszerűen, címével is hirdette: *Helyet az ifjúságnak*. Nyárig

tartott ez a csodálatos színi évad, s aztán már a nagyszínházban is felléphettek. Innen szerződött a hajdani mentor, Both Béla Horvai Istvánt a Szabad Színházhoz Budapestre, amely később Magyar Színház néven működött az akkori Izabella téren. Ettől kezdve felgyorsultak az események az életben. Both Béla átkerült a Nemzeti Színházba, s természetesen, hogy az ő ösztönzésére Major Tamás leszerződött. Alig lépett be az együttesbe, máris nagy hatású változást kínált fel számára a sors: szovjet ösztöndíjra jelölték, Leningrádba utazhatott, ahol *Leonyid Szergejevics Vivien* mellett tanulhatta a színházművészetet.

Amikor hazatért, az Úttörőszínházban dolgozott Fábri Zoltánnal, több produkciót együtt rendeztek, s ez volt az az időszak is, amikor a Nemzeti Színházban a *Ljubov Jarovájával* az egész művészeti közvélemény előtt bizonyíthatta be, mit tanult a Szovjetunióban; egy rendkívül nagy igényű színészegyüttesben. *Gobbi Hilda, Várkonyi Zoltán, Rajczy Lajos, Makláry Zoltán, Lukács Margit, Ungvári László* főszereplésével rendezte meg a szovjet drámairodalom egyik legjellemzőbb darabját. Revelációszerűen hatott ez a produkció.

De Horvai számára a vizsgatételek sora ezzel alighogy elkezdődött, máris új feladatok előtt állt, mert kinevezték a *Madách Színház igazgatójának*. Ebben a csodálatos színészegyüttesben megpróbálta kiteljesíteni, kipróbálni mindazt, amit a színházról addig megtanult, ő maga is feltöltődött *Uray Tivadar, Pécsi Sándor, Tolnay Klári, Darvas Iván, Kiss Manyi* sugárkörében. Nemcsak a produkciók iskolázták, hanem az a tevékenység is, amit ebben az időben a magyar dráma megteremtéséért folytatott. *Mészöly Dezső* közreműködésével ekkor sikerült *Sarkadi Imrét* a színházhoz kapcsolni. Az *Út a tanyákról* című dráma fantasztikus művészi küzdelme nemcsak meggyötörte, hanem iskolázta is Sarkadit. Tulajdonképpen ebben a kíméletlen művészi és esztétikai-politikai küzdelemben tanult meg drámát írni, talán nem túlzunk, ha azt mondjuk, hogy ez a drámai győtrelem kellett ahhoz, hogy a *Szeptember* című paraszt-tragédia megszülethessen benne. De *Hubay Miklós* nagy drámai vállalkozásainak kora, pályájának felívelése is ehhez az időszakhoz kapcsolódik, valamint azok az

első nagy Csehov-bemutatók, amikor Horvai felfedezte önmagának Csehovot, a világirodalom nagy klasszikusát, hogy örökre eljegyezze magát Csehov életművével és módja legyen vele, általa kiteljesíteni művészi személyiségét, hiszen, mint láttuk, az elmúlt években *Csehov révén újította meg önmagát*, megrendezte újra Csehovot, immáron új felfogásban, új közelítésben, mai szerzőként.

A vidéki esztendők sem voltak elvesztett, haszontalan, felejthető epizódok Horvai művészéletében, hiszen *Miskolcon* megtanulhatta, mit jelent színházat építeni, a gyökerekkel ismerkedni, a legnehezebb közegben létrehozni a művészet felszíkraztatásának csodáit. Érdekes módon még az *operettszínházi* évek is hasznára váltak, mert megtanult nemcsak szövegben, hanem zenében gondolkodni, nemcsak nagy színészekkel ismerkedhetett meg, *Honthyval*, *Latabárral*, *Sárdyval*, hanem a zenei szerkezet kompozíciós erejével.

Amikor a *Vígszínházhoz* került, nagy élettapasztalattal, gazdag művészi vértettséggel léphetett a színészek elé. Akár az új magyar drámák bátor színrevivőjeként, *Thurzó Gábor*, *Eörsi István*, *Csurka István* vagy a modern drámairodalom legértékesebb darabjainak interpretátoraként jelent meg a neve a plakátokon, mindig érezni lehetett, hogy lélektani mélységben, a színpadi látás biztonságában egyre érettebb művészként tisztelhetjük őt.

Hű maradt eszményeihez, mert Veszprémben és Budapesten újra és újra megrendezte a magyar dráma vonulatának azokat az útjelző jelentőségű műveit, amelyek az ő számára a legfontosabbak, amelyek az ő személyes mondanivalóit is hordozzák: *Németh László*, *Sarkaői Imre*, *Remenyik Zsigmond* műveit. A mai szovjet művészettel lépést tartva figyel minden új jelenségre, ami a Szovjetunióban színházban és drámában történik. Ezért volt olyan emlékezetes *Jan Druce* művének színrefogalmazása és most is ott látni íróasztalán az új feladatokat kínáló szövegekönyveket, amelyek igénylik, hívják őt, az örökösen megújulásra kész rendezőt, aki mindig az első vonalban harcolt, aki sose vonult pihenőbe, sosem bújt szélárnyékba, hanem mindig meri vállalni a kor, a társadalom kéréseire szóló válaszok megfogalmazását...

Illés Jenő